

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/84/89-94>

Minayə Rəhman qızı Fərzəliyeva
Bakı Avrasiya Akademik Universiteti
bakalavriat
minaye.ferzeliyeva11@mail.ru

ŞƏHİDLƏR BİZİM AND YERİMİZDİR

Xülasə

Düz iki il əvvəl Azərbaycana qarşı hərbi təxribat törədən Ermənistan döyüş mövqelərimizi və yaşayış məntəqələrimizi atəşə tutdu. Bu xaincəsinə açılan atəş nəticəsində ilk saatlardan etibarən, mülki əhali və hərbiçilərimiz arasında şəhidlərimiz oldu. Bu qanlı cinayətə cavab olaraq, Azərbaycan ordusu əks-hücum əməliyyatına keçdi. 44 gün davam edən İkinci Qarabağ müharibəsi tam qələbə ilə yekunlaşdı. Ötən il dekabrın 2-də cənab Prezidentin sərəncamı ilə 27 sentyabr Azərbaycanda “Anım Günü” kimi təsis edildi. Bu gün hər həs İkinci Qarabağ müharibəsində həlak olan şəhid qəhrəmanlarımızın mübarək xatirəsi önündə bir daha baş əyir, Allahdan onlara rəhmət diləyir. Şəhidlər bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaq.

Açar sözlər: hərbi təxribat, müharibə, Vətən, şəhid, qələbə, qəhrəman

Minaya Rahman Farzaliyeva

Martyrs are our oath

Abstract

Exactly two years ago, Armenia, which committed military provocation against Azerbaijan, opened fire on our military positions and residential areas. As a result of this treacherous fire, the civilian population was killed in the first hours and the soldiers were martyred. In response to this bloody crime, the Azerbaijani army launched a counter-offensive operation by my order and won a complete victory in the second Karabakh war, which lasted for 44 days. On December 2 of last year, September 27 was established as a day of remembrance in Azerbaijan. Today, we once again bow before the blessed memory of our martyred heroes who died in the second Karabakh war, may God have mercy on their souls. Martyrs will remain in our hearts forever.

Keywords: military provocation, war, Homeland, martyr, victory, hero

Giriş

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 20-ci əsrin tarixinə ən faciəli münaqişələrdən biri kimi daxil olmuş, onun nəticələri milyonlarla azərbaycanlının taleyinə ciddi təsir göstərmişdir. Ermənistanın Azərbaycanın tarixi torpaqlarına açıq ərazi iddiaları və etnik zəmində təxribatları, terror aktları ilə başlayan bu münaqişə Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə səbəb oldu. Ermənistan SSR-də yaşayan azərbaycanlılar öz tarixi torpaqlarından dəfələrlə amansız deportasiyaya məruz qalıblar. Nəticədə, yüz minlərlə azərbaycanlı öz doğma yurdlarından zorla qovulmuş, öldürülmüş və ya yaralanmışdır. Erməni zorakılığından xilas olmaq üçün onlar müxtəlif bölgələrə sığınmağa məcbur olublar. 1988-ci ilə qədər azərbaycanlılar Ermənistan ərazisində kompakt yaşayıblar. Lakin 1828-ci ildən sonra Dağlıq Qarabağ ərazisinə köçürülən ermənilərdən fərqli olaraq, Sovet hakimiyyəti azərbaycanlıların sıx məskunlaşdığı ərazilərə Ermənistan SSR tərkibində muxtariyyət statusu vermədi. Sovet İttifaqının rəhbərliyində, Ermənistan SSR rəhbərliyində və xaricdəki erməni diasporunda təmsil olunan ermənilər SSRİ-nin mərkəzi hakimiyyətinin zəifləməsindən istifadə edərək, 1980-ci illərin sonlarında Dağlıq Qarabağın ayrılması istiqamətində məqsədyönlü hərəkətlərə keçdilər. Muxtar Vilayəti (MDQ) Azərbaycandan çıxarıb Ermənistan SSR-ə birləşdirdi. 1988-ci ilin əvvəllərində NGAO-nun mərkəzində – Xankəndi şəhərində (o vaxt

Stepanakert) ermənilərin mitinqləri və nümayişləri keçirilirdi (2020). Bunun ardınca rayonun Azərbaycandan qoparılması istiqamətində daha məqsədyönlü addımlar atıldı: NGAO-nun Xalq Deputatları Sovetinin erməni deputatları (azərbaycanlı deputatlar və başqa millətlərin deputatları iclasda iştirak etmədilər) regiona daxil olmaq təklifinə səs verdilər. Ermənistan SSR-ə, İrəvanda və Xankəndində Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək məqsədi daşıyan təşkilatlar sərbəst fəaliyyət göstərməyə başladı, Ermənistan SSR Ali Soveti NGAO-nun Ermənistan SSR tərkibinə “daxil edilməsi” haqqında qərar qəbul etdi. Ermənistan SSR və Dağlıq Qarabağın yenidən birləşdirilməsi”, nəhayət, 1991-ci ilin sentyabrında NGAO tərkibində qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası” (“DQR”) və Goranboy rayonunun bir hissəsi verildi. SSRİ-nin dağılması perspektivini nəzərə alaraq Ermənistan öz strategiyasını dəyişərək, guya münaqişə tərəfi olmadığını göstərmək üçün belə bir plan cızdı. Cavab tədbiri olaraq 1991-ci ilin noyabrında Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Dağlıq Qarabağın muxtariyyət statusunu ləğv etdi (2020).

İtkisiz müharibə yoxdur – bütün dövrlərin və xalqların hərbi hərəkətlərinin acı məntiqi belədir. Amma bu itkilər fərqlidir. Döyüşçü Vətən uğrunda həlak olanda – bunu mənasız ölüm adlandırmaq olarmı? Təbii ki, yox – hərbi ölkəni özü ilə müdafiə edir, bir əsgər isə qəhrəmancasına ölümü ilə minlərlə insanın həyatını xilas edir.

2022-ci ildə iyulun 13-dən 14-nə keçən gecə Azərbaycan Ordusunun iki zabiti qəhrəmancasına həlak oldu. Azərbaycan müdafiə nazirinin müavini, general-leytenant Kərim Vəliyev jurnalistlərə cəbhə xəttində gedən döyüşdə general-mayor Polad Həşimov və polkovnik İlqar Mirzəyevin şəhid olma xəbərini ictimaiyyətə çatdırdı.

Bu, onu göstərir ki, generallarımız, yüksək rütbəli zabitlərimiz əsgərlərin arxasında gizlənmir, özborclarını ləyaqətlə yerinə yetirirlər. Təəssüf ki, itkisiz döyüşlər yoxdur. Şəhidlərin qanı qisasız qalmadı (Kecharli, 2020).

General və polkovnikdən başqa daha bir neçə şəhidimiz oldu. Lakin onların şəhidliyi əbəs olmadı – düşmənə sarsıdıcı atəş zərbələri endirildi, nəticədə düşmənin 100-dən çox hərbiçisi, o cümlədən çox sayda hərbi obyektləri və nəqliyyat texnikası məhv edildi. Düşmənin hərbi texnikasının, digər istehkamlarının, maşınlarının və canlı qüvvəsinin dağıdılması ilə bağlı xeyli videoçarxlar var ki, bu da Azərbaycan Ordusunun gücünü bir daha sübut edir.

İndi bütün Azərbaycan şəhidlərin qanının intiqamının alındığı bir vaxtda bir neçə vacib məqamı diqqətə çəkmək istərdim. Generalın cəbhədə həlak olması bu generalın həmişə qoşunların tərkibində olan, arxa cəbhədə oturmada onlara, o cümlədən ön cəbhədə rəhbərlik edən əsl döyüş zabiti olduğunun göstəricisidir. General-mayor Polad Həşimov, onu tanıyanların xatirələrinə görə, məhz belə bir insan idi – tabeliyində olanlar haqqında düşünən, zabit və əsgərlərə, peşəkar hərbiçilərə diqqətli və qayğıkeş idi. Azərbaycan Ordusunda belə zabitlərin sayı çoxdur, onlar ölkənin, xalqın fəxridir (Nasibzadə, 2021).

Yenə də itkinin dərk edilməsindən, ölkənin daha bir ləyaqətli oğlunu itirməsi nə qədər acıdır. Lənət olsun ermənilərə ki, 30 ilə yaxındır ki, aldadıcı saxta xəyallarla kor olub, təxribatlar törədir, dinc əhalini qətlə yetirir, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini işğal edir!

İkinci məqam, generalın və digər şəhidlərin ölümü cəmiyyəti necə ayağa qaldırırsa, hər kəsi eynicəbhədə düşmənə ümumi nifrətdə səfərbər etdi. Xalqın vətənpərvərlik ruhunda şəhid evlərinə necə topladığını, onların cənazələrini qarşıladığını, dəfn mərasiminə necə getdiyinin şahidi olduq. Bu, təkcə kədər deyil, ilk növbədə, Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının öz torpaqlarının işğalı ilə heç vaxt barışmayacağına göstəricisi idi.

Qeyd edək ki, daha bir məqam odur ki, generallara qədər hərbiçilərimiz də döyüşə tələsirdi, bu, təsadüfi deyil və ilk dəfə deyil. 2016-cı ilin son zəfərli Aprel döyüşlərində isə Azərbaycan zabit və əsgərləri döyüşə o qədər həvəs göstərirdilər ki, bəzən hərbi texnikanı qabaqlayırdılar (Geyushev, 2020:78). Biz burada həm əsgərlərin, zabitlərin, həm də sadə insanların böyük vətənpərvərliyini gördük. Xəyanətkar hücum – erməni hərbiçilərinin sərhəddə qəfil artilleriya zərbəsi isə başqa cür adlandırılmalı bilməz – bu hücum ilk qurbanlara səbəb oldu. Amma bu, Azərbaycan Ordusunu təslim etmədi, onları təşvişə, lərzəyə salmadı, əksinə, Azərbaycan əsgərləri düşməni var gücü ilə vurub geri atdılar. Bu barədə danışan Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Ermənistan tərəfinin

bütün cəhdlərinin boşa çıxdığını, Azərbaycanın dövlət sərhədini qoruduğunu, erməni əsgərlərinin Azərbaycan torpağının bir qarışını belə keçə bilmədiklərini bildirdi (Tashgyran, 2021). “Bu məsələdə bütün məsuliyyət Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin üzərinə düşür. Çünki məhz Ermənistan rəhbərliyinin ikiüzlülüyünə görə belə hadisələr baş verir. O, bir tərəfdən beynəlxalq ictimaiyyətə müraciət edir və Ermənistan-Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində atəşkəs rejiminin möhkəmləndirilməsi üçün kömək istəyir. Digər tərəfdən, hərbi təxribatlar törətməklə Azərbaycan ərazilərinə hücum etmək, mövqelərimizi ələ keçirmək, dinc əhalimizi, kəndlərimizi atəşə tutmaq istəyir. Bu çirkin və məkrli siyasət Ermənistanı uçuruma aparacaq”, – deyə dövlət başçısı vurğulamışdır.

“Mən dəfələrlə demişəm, bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycan işğal altında olan torpaqlarında heç vaxt belə vəziyyətlə barışmayacaq, işğala dözməyəcək və öz ərazi bütövlüyünün bərpası üçün əlindən gələni edəcək”, – deyə prezident öz bəyanatlarında, çıxışlarında vurğulayırdı.

Onun sözləri hər bir vətənpərvər, vətəninə sevən Azərbaycan vətəndaşı üçün fəaliyyətə çağırışdır. Ermənistan hər hansı konkret sülh danışıqlarından yalnız münafişənin həllini və azərbaycanlı qaçqınların öz evlərinə qayıtmasını təxirə salmaq məqsədi ilə, o cümlədən status-kvonu, yəni Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin işğalını saxlamaq cəhdindən yayınır (Aliyev, 2021).

Lakin Azərbaycan torpaqlarının işğalının nəticələrini möhkəmləndirmək cəhdləri iflasa məhkumdur. Azərbaycanın layiqli, qüdrətli, peşəkarcasına təlim keçmiş ordusu var. General-mayor Polad Həşimovun ölümü isə bir daha sübut etdi ki, Azərbaycan zabitləri erməni zabitlərindən fərqli olaraq, əsgərlərin arxasında gizlənmirlər. İkinci Qarabağ müharibəsi bütünlükdə bizim şanlı tariximizdir. Bu qələbə tarixdə əbədi qalacaq. Azərbaycan Silahlı Qüvvələri 44 gün ərzində düşmən ordusunu darmadağın edərək, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Cənab prezident çıxışlarında dəfələrlə deyirdi ki, Azərbaycan xalqı heç vaxt işğalla barışmayacaq və nəyin bahasına olursa-olsun, torpaqları geri qaytaracağıq. Dəfələrlə deyirdi ki, düşmən öz istəyi ilə torpaqlarımızı tərk etməsə, o zaman biz onları öz torpaqlarımızdan qovacağıq və belə də oldu (Shavrov, 2020).

Biz Birinci Qarabağ müharibəsində məğlubiyyətə boyun əymədik, gücümüzü topladıq, bütün qüvvələri səfərbər etdik, ordumuzu, ölkə iqtisadiyyatını gücləndirdik, ölkənin nüfuzunu yüksəlttik, tarixi missiyamızı şərəflə yerinə yetirdik. Biz düşməni torpaqlarımızdan qovduq, ədaləti, beynəlxalq hüququ bərpa etdik. Bununla da öz milli ləyaqətimizi bərpa etmiş olduq. Bu gün Azərbaycan xalqı qalib xalq, qalib dövlət kimi yaşayır. Bundan sonra da bu belə də davam edəcək.

Döyüş meydanında məğlubiyyətə uğrayan Ermənistan yenidən ən çirkin əməllərə əl atdı, dinc əhaliyə qarşı hərbi təxribat törətdi. Yüzdən çox dinc sakin erməni faşizminin qurbanı oldu. Şəhər və kəndlərimiz mütəmadi olaraq atəşə tutulurdu. Ermənistan qadağan olunmuş silahlardan, ağ fosfor mərmilərindən, ballistik raketlərdən istifadə edirdi. Amma heç nə bizi dayandıra bilməzdi. Azərbaycan xalqı qətiyyət, iradə, mərdlik göstərərək bütün bu təxribatların öhdəsindən gəldi. “Bizi heç kim və heç nə dayandıra bilməzdi. Müharibə illərində Azərbaycan xalqına dəfələrlə müraciət edərək demişəm ki, heç kim və heç nə bizə mane olmayacaq. Biz ədalətli müharibə aparırıq. Biz şərəf və ləyaqət uğrunda döyüşürük. Biz milli qürur uğrunda savaşıyıq. Biz müqəddəs müharibədəyik”.

Müharibə zamanı hamımız bir şüarla yaşayırdıq – “Öləcəyik, amma geri çəkilməyəcəyik”. Azərbaycan xalqı Azərbaycan ordusunun arxasında möhkəm dayandı və ona əlavə güc verdi. Günahsız insanların həlak olması, şəhər və kəndlərimizin dağıdılması Azərbaycan xalqının iradəsini qıra bilmədi. Hər gün irəli getdik, hər gün qalib gəldik, hər gün yeni uğurlardan xəbərlər gəlirdi. 44 gün ərzində elə bir gün olmadı ki, bir addım belə geri çəkilmək. Mənfur düşmən isə əlverişli mövqelər tutmasına baxmayaraq, ərazinin relyefinə görə böyük üstünlüyə malik idi, 30 ildə 5-6 cərgədə müdafiə istehkamları qurmasına baxmayaraq, geri çəkilməyə məcbur oldu. 44 günlük müharibə zamanı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində bir nəfər də olsun fərari olmayıb. Ermənistan ordusunda isə 10 mindən çox fərari var idi. Biz şəhidlərimizlə, qazilərimizlə, eləcə də Vətən müharibəsində qəhrəmanlıq göstərmiş hərbiçilərimiz, əsgər və zabitlərimizlə fəxr edirik. Onların qəhrəmanlığı və fədakarlığı heç vaxt unudulmayacaq. Biz bütün dünyaya göstərdik ki, Azərbaycan xalqı böyük xalqdır, Azərbaycan xalqı heç vaxt bu haqsızlığa dözməyəcək (Garabaghi, 2021).

44 günlük Vətən Müharibəsi milli iradənin, milli ruhun, milli ləyaqətin təntənəsi idi. Biz döyüş meydanında qələbə qazandıq. Döyüş meydanında 300-dən çox şəhər və kənd işğaldan azad edilib. Biz bu Qələbəni şəhidlərimizin canı, qanı bahasına qazandıq, düşməni diz çökdürdük, təslim aktına imza atmağa məcbur etdik. 30 il bizə meydan oxuyan düşmən 30 il Azərbaycan xalqının şərəf və ləyaqətini tapdalamağa çalışdı. Təkəbbürlü, qəzəbli düşmən qarşımızda diz çökdü, ağ bayraq qaldırdı, təslim oldu və noyabrın 9-dan 10-na keçən gecə təslim aktına imza atmağa məcbur oldu. Nəticədə, yüzlərlə şəhər və kənd bir güllə belə vurulmadan, bir nəfər də olsun şəhid verilmədən geri qaytarıldı (Politicheskaya istoriya, 2020). Bununla da Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Biz münaqişəni hərbi-siyasi yolla həll etdik, müharibə arxada qaldı, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də tarixdə qaldı. Azərbaycanın “Dağlıq Qarabağ” adlı inzibati ərazisi yoxdur və əgər kimsə “Dağlıq Qarabağ” adlı ölmüş adamı diriltmək istəyirsə, bunu öz ərazisində etsin, amma Azərbaycanda yox! Bu məsələ həll olunub. Mən bunu deyirəm – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı. Hər kəs bu sözlərlə hesablaşmalıdır və hesab edəcəkdir.

Onuda qeyd etmək lazımdır ki, 44 gün ərzində biz ən böyük dəstəyi verən qardaş ölkə Türkiyə olub. Qardaş Türkiyə və qardaş türk xalqı müharibənin ilk saatlarından Azərbaycanla həmrəy olub, Azərbaycanı dəstəklədi. “Türkiyə rəhbərliyinin və əziz qardaşım Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın verdiyi bəyanatlar bizim üçün çox böyük siyasi dəstəyə çevrildi, bizə əlavə güc verdi və biz bunu heç vaxt unutmayacağıq”. 44 günlük Vətən Müharibəsi Türkiyə-Azərbaycan birliyini bir daha dünyaya nümayiş etdirdi (Navvab, 2020). “Bizə siyasi dəstək verən bütün digər ölkələri də unutmaq olmaz. Qeyd etmək lazımdır ki, xarici ölkələrdə yaşayan milyonlarla azərbaycanlının da qəlbi öz tarixi vətənləri ilə döyünür, onlar hər gün gedən döyüşləri izləyir, uğurlarımıza sevinirdilər. Onu da deyim ki, 44 gün ərzində və ondan sonra, hətta bu günə kimi minlərlə məktub alıram. Azərbaycan vətəndaşlarından, dünya azərbaycanlılarından və bizə dost olan müxtəlif ölkələrin vətəndaşlarından dəstək, həmrəylik məktubları. Müharibədən cəmi iki il keçməsinə baxmayaraq, artıq bütün beynəlxalq ictimaiyyət qələbəmizlə razılaşdı və qəbul etdi. Azərbaycan həm də bu gün regionda, o cümlədən Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərində gündəmi formalaşdıran tərəfdir”.

44 gün ərzində biz nəinki ərazi bütövlüyümüzü bərpa etdik, nəinki düşməni tarixi torpaqlarımızdan qovduq, nəinki milli ləyaqəti bərpa etdik, həm də erməni faşizmini darmadağın etdik. Bu gün işğaldan azad edilmiş torpaqlara səfər edən hər kəs erməni vandalizminin təzahürlərini öz gözləri ilə görür.

Bütün şəhərlərimiz yerlə-yeksan edilmiş, bütün tarixi abidələr, məscidlər ya tamamilə dağıdılmış, ya da ermənilər tərəfindən təhqir olunmuşdur. 67 məsciddən 65-i tamamilə dağıdılıb, qalan sökülük məscidlərdə düşmən bizi və bütün dünya müsəlmanlarını təhqir edərək orada mal-qara – inək, donuz saxlayıb.

İnanırıq ki, ədalət öz yerini tapacaq, dünya müsəlmanları buna layiqincə cavab verəcəklər. İşğal zamanı erməni vandalizmi, erməni faşizmi barədə əməli işlər görülmüş, onların işğalçı əməlləri bütün dünyaya çatdırılmışdır. Ona görə də artıq qeyd etdiyim kimi, bizim qələbəmiz erməni faşizmi üzərində qazanılan qələbədir (Abdullayev, 2021).

Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi baş verir, amma düşmənin mahiyyəti dəyişmir. Ermənistanı bürüyən azərbaycanofobiya və islamofobiya ruhi xəstəlik səviyyəsinə çatıb. Orada azərbaycanlılara nifrət özünü rəsmi ideologiya kimi təsdiqləyib. Əks halda, bu qədər vəhşiliklər törədilməzdi. Azad edilmiş torpaqları ziyarət edən hər kəs dəhşətə gəlir – bunu qeyri-insani insanlar edib. Deyə bilərəm ki, bunu heç heyvanlar da etməyib. Bunu coşmuş, hirsələnmiş azərbaycanfobik kütlə, tayfa edib, onları başqa cür adlandırmaq olmaz və bütün dünya, həmçinin Ermənistanın havadarları da bunları görməlidir. Görməlidirlər və görəcəklər, görmək istəməsələr də, biz göstərəcəyik, bütün dünyaya göstərəcəyik ki, rayonlarımız hansı bəladan xilas olub (Mamedova, 2021).

30 il ərzində bütün tarixi abidələrimizi, milli dəyərlərimizi, təbii sərvətlərimizi talan, məhv edən düşməne dərs vermək lazım idi. Buna baxmayaraq, müharibədən əvvəl dəfələrlə qeyd edilmişdir ki, Ermənistan rəhbərliyi öz istəyi ilə, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə riayət edərək torpaqlarımızı tərk edərsə, təbii ki, müharibə də istisna olunardı. Cənab prezident: “Mən dedim Ermənistan rəhbərliyi bizə bir tarix versin – hansı gündə, hansı torpaqları tərk edəcək və biz

müharibəni dayandırmağa hazırıq". "Amma etmədilər. 44 gündən sonra Ermənistan ordusunun onurğa sütunu qırılanda, alınmaz qala sayılan Şuşanı və ondan sonra 70-dən çox kəndi işğaldan azad edəndə düşmən təslim olmaq məcburiyyətində qaldı. Bu, həyat üçün bir dərsdir, bunu heç kim unutmasın!"

Qeyd etmək lazımdır ki, Erməni faşizmi məhv edilib, lakin onun təzahürləri göz qabağındadır. Bu, ilk növbədə, Ermənistan dövləti üçün çox təhlükəli tendensiyadır. Cənab prezident hər zaman qeyd edir: "Erməni faşizminin başını qaldırdığını görsək, heç bir tərəddüd etmədən erməni faşizminin başını bir daha darmadağın edəcəyik. Qoy bunu hamı bilsin! Heç kim unutmasın ki, "Dəmir Yumruq" müharibə və qələbə simvolu hələ də yerindədir!"

Biz hər birimiz bütün şəhidlərimizin, Birinci və İkinci Qarabağ müharibəsi şəhidlərinin xatirəsi qarşısında bir daha baş əyirik, Allah onlara rəhmət eləsin. Onların qanı yerdə qalmayacaqdı, belə də oldu. Biz onların qisasını döyüş meydanında aldığımız! Bu qələbəni bizə bəxş edən igid əsgər və zabitlər qürur mənbəyimizdir. Onların qəhrəmanlığı, mərdliyi, fədakarlığı artıq dastana çevrilib.

Bundan sonra biz qalib ölkə kimi yaşayacağıq, qalib xalq kimi işğaldan azad edilmiş torpaqları yenidən quracağıq, bərpa edəcəyik. Artıq bu torpaqlara həyat qayıdır, insanlar! Bugünkü əsas vəzifəmiz bu qayıdışı tez bir zamanda təmin etməkdir. Məqaləni Qələbəmizin ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş sözlərlə yekunlaşdırmaq istərdim: "Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!"

Nəticə

Qarabağ müharibəsi təkcə cəbhə cəbhəsi ilə məhdudlaşmırdı. Bu müharibə dünya azərbaycanlılarının birliyini bir daha nümayiş etdirdi. Dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar, eləcə də Azərbaycanın haqq işinə dəstək verən digər xalqların nümayəndələri erməni lobbisinin həyata keçirdiyi çirkin kampaniyalara qarşı fədakar fəaliyyət göstərmişlər. Müharibənin gedişində xalq-dövlət-ordu birliyi daha da möhkəmləndi. Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşları etnik, sosial, dini baxımdan birlik nümayiş etdirmiş, arxa cəbhə ilə ön cəbhənin qarşılıqlı əlaqəsi mükəmməl təşkil edilmişdir.

Arxa cəbhədə olan vətəndaşlar döyüşən orduya yardım məqsədilə kütləvi aksiyalar keçirir, qanvermələr təşkil edir, həmçinin onlara müxtəlif formalarda mənəvi dəstək olmağa çalışırdılar. Müharibə illərində, eləcə də atəşkəsdən sonra müxtəlif təşkilatlar, özəl firma və müəssisələrlə yanaşı, xeyli sayda vətəndaş orduya daimi maddi yardım göstərir, əsgərlərə paltar, ərzaq, tibbi ləvazimat və s. göndərməklə öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirirdi.

Yardım o qədər böyük miqyas almışdı ki, hətta Müdafiə Nazirliyi belə yardıma ehtiyacın olmaması, ordunun lazım olan hər şeylə təmin edilməsi barədə dəfələrlə ictimaiyyətə açıqlamalar verməli olmuşdur. Ermənistana istinad edən bəzi media mənbələri isə bu vəziyyətdən təcüblərini gizlədə bilmirdilər.

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan" qəzeti. (2020). Bakı.
2. "Qarabağ" qəzeti. (2021). Bakı.
3. Kecharli, T.K. (2020). Karabakh. Lozh i pravda. Bakı.
4. Nasibzade, N.L. (2021). Vneshnyaya politika Azerbaydzhana (1918-1920). Bakı.
5. Geyushev, R. (2020). Puteshestviye v proshloye Karabakha. Bakı.
6. Tashgyran, CH. (2021). Karabakhskiy vopros s proshlykh vremen do nashikh dnei. Ankara.
7. Aliyev, I.G. (1989). Nagornyy Karabakh. Istoriya. Fakty. Sobytiya. Bakı.
8. Shavrov, N.N. (2020). Novaya ugroza russkomu delu v Zakavkazye; Predstoyashchaya rasprodazha Mugani inorodtsam. Bakı (Reprintnyy vypusk s izdaniya 1911 goda v S.Peterburge).
9. Garabaghi, M.D. (1959). Istoriya Karabakha. Bakı.
10. Mamedova, F.S. (1993). Politicheskaya istoriya i istoricheskaya geografiya Azerbaydzhana. Bakı. Opisaniye Karabakhskoy provintsii, sostavlennoye v 1823 godu. (2021). Tiflis.
11. Politicheskaya istoriya I chast. (2020). Bakı.

12. Navvab, M.M. (2020). Armyano-musulmanskaya voyna v 1905-1906 godakh. Baku.
13. Abdullayev, A. (2021). Iz istorii agressivnoy politiki Armenii protiv Azerbaydzhana. Baku.
14. Mamedova, H.I. (2021). Pages from the history of the struggle of the Karabakh general-governorship against the Armenian aggression. Baku.

Rəyçi: fil.ü.f.d. Abbas Abbasov

Göndərildi: 09.09.2022

Qəbul edildi: 01.11.2022